

De ontwikkeling van een onderwijsleerpsychologie

Op 22 januari 1982 hield professor C. F. van Parreren zijn afscheidscollege als hoogleraar in de psychologische functie aan de Rijksuniversiteit van Utrecht. Het is passend in dit tijdschrift, dat als ondertitel heeft: 'Tijdschrift voor onderwijskunde en opvoedkunde', daar aandacht aan te besteden. Tenslotte is Van Parreren één van degenen (één van de weinigen) geweest, die met grote evidentie zijn stempel heeft gedrukt op de onderwijskunde zoals die momenteel in Nederland reilt en zeilt.

In de 50er jaren, toen Van Parreren als leerpsycholoog van zich deed spreken, was er nog geen sprake van onderwijskunde. Binnen de pedagogiek bestond een werkterrein dat de naam 'schoolpedagogiek' had; ook binnen de psychologie was een aandachtsveld 'schoolpsychologie'. Schoolpedagogen bepaalden zich vooral tot de didactiek (o.a. van het aanvankelijk lezen en rekenen), schoolpsychologen tot aansluitings- en selectieproblematiek en de daarmee gepaard gaande psychometrische methoden (tests). Theorieën over onderwijsleerprocessen waren (zeer) gering in getal; als 'moderne' theorie konden in die tijd slechts gelden de opvattingen van Selz-Kohnstamm, die o.a. via Pedagogische Studiën aan het Nederlandse onderwijs werden uitgedragen. Amerikaanse behavioristische leertheorieën hebben in Nederland nooit wortel kunnen schieten.

Alhoewel dit toentertijd in het geheel niet in zijn bedoeling lag, zijn de theoretische concepten die Van Parreren in zijn dissertatie van 1951 introduceerde, van groot belang geweest voor de in de 60er en 70er jaren zich ontwikkelende onderwijskunde. Het waren vooral de begrippen 'intentie', 'autonomie' en 'interferentie' die, eenmaal als belangrijk onderkend voor het (onderwijs)leergebeuren, voortdurend opdoken. Van Parreren zag het leerproces als een ingewikkeld samenspel van opzettelijk,

vanuit de persoon gestuurd leren én van invloeden vanuit de leersituatie, de zg. 'veldfactoren'. Deze 'gelaagdheid' van leer- en denkprocessen stelde hij o.a. aan de orde in zijn inleiding 'Pluralisme in de leerpsychologie', ter gelegenheid van zijn benoeming tot lector in de experimentele psychologie aan de Gemeente universiteit van Amsterdam in 1958. Hoe sterk Van Parreren hecht aan dit 'stratiformiteitsprincipe' blijkt wel uit titel en inhoud van zijn afscheidsrede: 'Bedoeld en bepaald'.

De theoretische kaders in de schoolpedagogiek en -psychologie waren in de 50er jaren echter niet van dien aard, dat er gemakkelijk een verbinding tot stand kwam met het begrippenapparaat van Van Parreren's theorie. In feite werden pas in de loop van de 60er jaren in pedagogische kringen, aangevoerd door professor Langeveld, de mogelijkheden onderkend, die Van Parreren's leertheorie had voor de beschrijving van schoolse leerprocessen. Essentieel hierbij was, dat Van Parreren leren zag als een kwalitatieve ontwikkeling van handelingsstructuren, d.w.z. dat een leerling gedurende het vorderen van een leerproces de gevraagde prestatie (spellen, staartdelen, pianospelen) steeds op een andere wijze verricht. Deze opvatting over leer- en denkprocessen sloot enerzijds aan bij die van de Gestalt- en denkpsychologen (die Van Parreren via zijn 'leermeester' Révész grondig had leren kennen), maar anderzijds toch ook bij eisen die didactici ten behoeve van hun onderzoek stelden aan een leerpsychologische theorie. Ook sloten Van Parreren's opvattingen uitstekend aan bij de reeds genoemde Nederlandse traditie van Kohnstamm's 'Amsterdamse school'.

Na zijn benoeming in 1965 aan de Rijksuniversiteit van Utrecht legde Van Parreren zich steeds meer toe op de bestudering van leerprocessen in het onderwijs, aangemoedigd door de positieve reacties op zijn werk uit binnen- en buitenland. Zijn tweedelig werk 'Psychologie van het leren' (1960, 1962) werd in het Duits vertaald en vooral de in deel II besproken, uit het interferentie-onderzoek voortgekomen, 'systeemtheorie' werd veelvuldig geciteerd en, o.a. in het vreemde talenonderwijs, toegepast.

Aan het eind van de 60er jaren kwam Van Parreren in contact met de sovjetrussische onderwijspsychologie, allereerst met de opvattingen van P. J. Gal'perin. Hierbij kan gesproken worden van 'de schok der herkenning': de essentie van de sovjetrussische psychologie is de ontwikkeling van het handelen. De kennismaking met 'de Russen' leidde al spoedig tot het met Carpay geredigeerde boek 'Sovjetpsychologen aan het woord' (1972). De 'boodschap' die Van Parreren tevens van Gal'perin overnam, was die van het systematische 'sturen' van dat handelen. Deze nadruk op sturing viel in de Nederlandse onderwijswereld slecht. Pas nadat Van Parreren naast het sturen ook het 'banen' van onderwijsleerprocessen had onderscheiden en tevens aangaf dat het uiteindelijke doel van het onderwijs wel degelijk een zelfstandig handelende leerling is, ging de sovjetrussische onderwijstheorie als een vloedgolf over Nederland.

De invloed van de zg. cultuurhistorische theorie wordt de laatste tijd versterkt door de aandacht die wordt gegeven aan de jong overleden leermeester van Gal'perin, L. Vygotskij. Naast Gal'perin heeft Vygotskij gezorgd voor de ontwikkelingspsychologische invalshoek in de huidige opvatting van Van Parreren over het onderwijsleerproces. In Pedagogische Studiën, waarvan Van Parreren een aantal jaren lid van

de redactie is geweest, zijn een groot aantal artikelen gepubliceerd van en over de sovjetrussische onderwijspsychologen, alsmede artikelen van Nederlandse en Belgische auteurs die, door Van Parreren geïnspireerd, concreet onderwijskundig onderzoek deden en doen. Door o.a. het werk van Van Parreren is het voor Nederlandse en Belgische onderwijskundigen tevens mogelijk vergelijkingen te maken tussen de hedendaagse Amerikaanse cognitivistische - en de sovjetrussische handelingspsychologie.

Voor meer gegevens over leven en werk van Van Parreren kan verwezen worden naar een uitgave, verschenen ter gelegenheid van het afscheid van Van Parreren als hoogleraar te Utrecht: 'C. F. van Parreren: op weg naar een genetische onderwijsleerpsychologie' (Wolters-Noordhoff, 1982) en naar een videocband 'Pieter Span in gesprek met Professor C. F. van Parreren'. Deze band is te verkrijgen via de Stichting Film en Wetenschap te Utrecht. De meeste informatie is uiteraard te vinden in de tot nu toe precies honderd publikaties van Van Parreren zelf.

P. Span

Manuscript aanvaard 23-2-'82